

Özelleştirme ve İşçi Sınıfı

DYP-SHP 2. Koalisyon Hükümeti programının temel özelliği, kapsamlı ve hızlı bir özelleştirmeyi, zarar eden KİT'lerin hızla tasfiyesini ve kapatılmasını öngörmesidir.

Kapitalist dünyada yıllardır süren ekonomik bunalımın ve üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyeti devlet mülkiyeti ile özdeşleştiren bir sosyalizm modelinin çöküşünün ardından, sermaye, dünya ölçeğinde yeni bir saldırıya geçti.

Bu saldırının araçlarından ve unsurlarından biri de, özelleştirme, kapitalist düzende işçi sınıfının kazanımlarını da ifade eden "sosyal refah devleti" anlayışının ve kapitalizmin alternatifi bir toplumsal mülkiyet ve denetime ilişkin anlayışın yok edilmesi çabasıdır.

Amaç, işçi sınıfının kapitalizm içinde elde ettiği bazı kazanımları ve mevzileri yok etmek, sınıfın gücünü azaltmaktır.

Geçmişte işçi sınıfı saflarında, kapitalist düzende mevziler kazanmak veya alternatif bir toplumsal-siyasal-ekonomik sistem kurmak isteyenler arasında önemli çelişkiler ve hatta çatışmalar yaşandı.

İkinci Dünya Savaşı süresince, işçi sınıfının büyük özveride bulunmasına, işgal altındaki ülkelerde sosyalistlerin, komünistlerin ve sendikaların direniş hareketinde çok etkili olmasına, sosyalist-komünist alternatifin varlığına, işçi sınıfının gücüne geniş kitlelerin reformcu "sosyal refah devleti"ni desteklemesine ve bunu mümkün kılan ekonomik büyümeye bağlı olarak, kapitalist yapı önemli değişikliklere uğratıldı. Kapitalist ülkelerde, ücretli emek ile sermaye arasındaki temel çelişkinin özünde bir değişim olmamasına karşın, karşılıklı güç dengelerine dayalı geçici mutabakatlar oluştu.

1960'lı yıllarda "sosyal refah devleti" uygulaması, birçok kişi tarafından, sosyalizmi engellemek için ortaya atılmış reformist alternatif olarak eleştirildi. Bazı işletmelerin devlet mülkiyetine geçirilmesi ise, "burjuvazinin devletinin mülkiyetindeki işletmeler" olarak küçümsenirdi.

Bugün sermayedar sınıf niçin sosyal devlet anlayışına böylesine saldırıyor? Niçin kamu hizmetlerini azaltmaya, kamu işletmelerini elden çıkartmaya çalışıyor?

Özelleştirme ve işçi sınıfı üzerindeki etkileri, bu genel çerçevede içinde ele alınmak zorundadır.

Gelişmiş Kapitalist Ülkeler

Dünya kapitalist sistemi 1970'li yıllarda, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemin en büyük bunalımına girdi. Bu bunalımdan

hala tam olarak çıkabilmiş değil.

Bu bunalımdan çıkışın yolu olarak, işgücünün yeniden üretim maliyetinin düşürülmesi benimsendi.

İşgücü maliyeti iki ana unsurdan oluşur: İşverenin doğrudan yaptığı ödemeler, devletin işgücünün yeniden üretimine çeşitli biçimlerde yaptığı katkı.

Ülkede "sosyal refah devleti" anlayışı yerleşmişse, devletin işgücünün yeniden üretimine katkısı artar. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin parasızlaştırılması, çeşitli subvansiyonlar vb., ilk aşamada işverenin sırtındaki doğrudan yükü azaltır. Bu nedenle, sermayedar sınıf, ilk başlarda böyle uygulamalara fazla karşı çıkmayabilir.

Ancak bu kazanımlar kalıcılaştıkça ve geliştikçe, kamu kesiminin toplam ekonomi içindeki payı büyür, vergiler ve sosyal güvenlik kesintileri artar. İşçilik maliyeti içinde işçilere doğrudan yapılan ödemelerin payı azalırken, vergi ve sosyal güvenlik harcamaları biçiminde, işgücünün yeniden üretimine devletin aracılığıyla yapılan katkı payı büyür. Bu, sermayenin kontrolü dışına çıkan bir paradır ve genellikle üretim ve üretkenlikle bağlantılı değildir. Halbuki, sermayedarlar, işçilere yaptıkları ödemelerin, işçinin işletmeye sağladığı yararlarla bağlantılı olarak değişmesini isterler.

Kapitalist ekonominin bugün içinde bulunduğu bunalımda, işgücü içinde üretken olmayan kesimlerdeki istihdamın payının artmasının ve toplam sermaye içinde üretken olmayan kesimlerde yatırılan bölümün payının artmasının büyük rolü vardır.

Ayrıca, kapitalizmin irrasyonel yapısı içinde, üretken biçimde istihdam edilen emeğin giderek artan bir bölümü, insanların kendilerini yeniden üretmesinde kullanılacak malların üretimine değil, insanlık açısından zararlı malların üretimine kaymıştır.

Bu gelişim emek üretkenliğinin acilen artırılmasını ve işgücünün yeniden üretim maliyetinin hızla düşürülmesini zorunlu kılmıştır.

Kapitalizm, bu bunalımdan çıkmak için, bir taraftan bilim ve teknolojiye önemli gelişmeler sağlamış; diğer taraftan, gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal refah devleti anlayışını yok etmeye çalışmış; bunlara ek olarak da, uluslararası işbölümünde değişiklikler yaparak, az gelişmiş ülkelerdeki ücretli emeğin daha yoğun ve doğrudan bir biçimde sömürülmesine ağırlık vermiştir.

Özelleştirme, diğer bir deyişle, sosyal refah devletinin yok edilmesi, kamu hizmetlerinin daraltılması ve kamu işletmelerinin özel sektöre satılması, bu genel saldırının bir parçasıdır.

Sermayenin bu saldırısının son yıllarda başlamasının diğer önemli bir nedeni, sosyalizmi kurma doğrultusundaki bir modelin bazı ülkelerdeki biçiminin yıkılmasıdır. Sermaye, sosyal devleti kabullenirken, kapitalizmin emekçi sınıf ve tabakalar için yarattığı yoksulluk ve güvensizliğin alternatifi olarak ortaya çıkan bir sistemin varlığından da etkilenmişti. Bu sistemin çökmesiyle birlikte, sosyal devlete yönelik saldırılar çok daha kolaylaştı.

Sosyalizmi kurma doğrultusundaki önemli bir girişimin başarısızlıkla sonuçlanması, sermayenin, sendikalara karşı tavrını da kökten değiştirdi. Düzenin temellerini sorgulamayan ve etkinliklerini düzen-içi reformlarla sınırlayan bir sendikacılık anlayışına, komünist alternatifine karşı hoşgörülle bakan sermaye, sosyalizmi kurma doğrultusundaki bir girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, bu tavrını değiştirdi.

Bu tavır değişikliğini en iyi ifade eden kişi, uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri Enzo Friso'dur. Friso 7 Temmuz 1993 tarihinde Türk-İş Başkanlar Kurulu'nda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

"Şimdi dünyada muhafazakâr hükümetler ve işverenler, sendikalarla büyük bir mücadele içine girmişlerdir. Komünizmin yıkılmasından önce işverenler bizimle işbirliği yapmaya

yanaşmışlardı. O zaman bize ihtiyaçları vardı. Şimdi, muhafazakâr güçler, komünizmin yıkılmış olmasından yararlanarak, bunu, demokrasinin zaferi olarak değil de, piyasa ekonomisinin zaferi olarak ifade etmeye çalışıyorlar. Ve maalesef bu konuda başarı sağlamış bulunuyorlar. İnsanların çoğunluğunu piyasa ekonomisinin gereğine inandırmışlardır. Aynı zamanda, piyasa ekonomisinin uygulanmasında sendikaların engel olduğu yolunda propaganda yapmaktadırlar. Özellikle Asya kıtasında sendikalarla büyük bir mücadeleye girmişlerdir."

Sendikaları zayıflatmanın yollarından biri, özelleştirmedir. Kamu kesiminde çalışan işçilerin çok büyük bir bölümü sendikalıdır. Özel sektör işletmelerinde ise sendikalaşma oranı düşüktür.

Uluslararası çalışma örgütü verilerine göre, çeşitli ülkelerde kamu kesimi ve özel kesimde çalışan işçiler arasında sendikalaşma oranı şöyledir.¹

OECD Ülkelerinde Özel Kesim ve Kamu Kesiminde Sendikalaşma Oranı (%)

Ülke	Özel Kesim	Kamu Kesimi
İsveç	81	81
Finlandiya	65	86
Norveç	41	75
Yeni Zelanda	51	94
Lüksemburg	43	74
Avustralya	32	68
Avusturya	41	57
İngiltere	28	55
İtalya	32	54
Almanya	30	45
İsviçre	22	71
Japonya	23	56
Hollanda	20	51
A.B.D	13	37
Fransa	8	26

Yukarıdaki çizelgeden de görüldüğü gibi, özelleştirme, sendikalaşma oranını düşürecektir. Özelleştirmenin ana amaçlarından biri de zaten sendikasızlaştırmaktır.

Özelleştirme bir taşla bir kaç kuş vurmaktır. Amaç işgücünün yeniden üretim maliyetini düşürmek ve örgütsüz işçinin belirli bir süre içinde yaratacağı değeri artırmaktır.

Kamu kesiminde işçiler, daha kolay örgütlenerek ve siyasal alandaki güçlerini de kullanarak, çeşitli hak ve özgürlükleri daha kolay kazanmaktadır. Bu birkaç açıdan önemlidir.

Kamu kesiminde yoğun bir çalışma temposu yoktur. İnsanlar, daha insanca çalışma koşullarını, siyasal güçlerini de kullanarak, daha kolay yaratabilirler. Kamu kesiminde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine daha fazla özen gösterilir.

Kamu kesimi, ülkede işgücü satış fiyatının belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kamu kesiminde geçerli ücretler ve diğer çalışma koşulları, özel sektör işçileri için de bir örnek oluşturmaktadır.

1. ILO, *World Labour Report*, 1993, s. 34.

Bütün bunlara bağlı olarak, kamu kesiminde, işçilerin siyasal alandaki güç ve etkinliklerinin de gündeme gelmesiyle elde edilen her kazanım, özel sektör işçileri için de bir mevtir.

Özelleştirme ve sendikasılaştırma, sermaye açısından bu sorunları da çözecektir.

Kapitalizmin 1970'li yıllardan beri yaşadığı bunalım, 1929 Büyük Bunalımı gibi ağırlıklı la bir eksik-tüketim bunalımı değildir. Bunalımın ana özelliği, kapitalizmin giderek daha da asalaklaşması, üretken olmayan alanlara kayması ve üretken faaliyet içinde insanlığın kendisini yeniden üretmesi için gerekli mal üretiminin ağırlığının azalmasıdır.

Sermayedar sınıf açısından, bu bunalımdan, sosyal refah devleti ve sendikalarla birlikte kurtulmak mümkün değildir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması da, saldırıyı hızlandırmıştır.

Bu bağlamdaki bir özelleştirmenin gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesi açısından sonuçları ne olacaktır?

Sınıf mücadelesi sertleşecektir. Ücretli emek ile sermaye arasında, 2. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş ile refah devleti koşullarında kurulmuş dengeler ve mutabakat bozulacak, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasındaki çatışmalar yoğunlaşacak, sendikalar bir yapı değişikliğine uğrayarak daha mücadeleci hale gelecektir. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi daha siyasal bir nitelik kazanacaktır.

Az gelişmiş Ülkeler

2. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını yeni kazanan birçok ülkede, devlet eliyle bir endüstrileşme çabası başladı. Sovyetler Birliği de bu girişimleri, "kapitalist olmayan yol"dan sosyalizme ulaşabileceği umuduyla destekledi. Bu ülkelerde ithal ikameci anlayışla endüstriler kuruldu. Ayrıca, bir refah devleti yaratılmadıysa bile, sosyal devlet doğrultusunda önemli adımlar atıldı. Kamu kesiminde hizmetler sektöründe istihdam hızla arttı. Ayrıca, işsizlik sigortasının bulunmadığı koşullarda, kamu kesimi bir istihdam kaynağı olarak değerlendirildi.² Ülkenin koşullarına göre iyi bir eğitimden geçen birçok insan, "devlet kapağı"nda rahatlıkla işe başladı.

1970'li yıllarda dünya kapitalist sistemini saran ekonomik bunalım, az gelişmiş ülkelerin uluslararası işbölümündeki rolünü değiştirdi. Az gelişmiş ülkeler uluslararası sermaye açısından, hammadde kaynağı ve pazar olmanın çok ötesinde, ucuz işgücü kaynağı olarak önem kazandılar. Çokuluslu şirketler, üretimlerini işgücünün ucuzluğuna büyük önem vererek, ülkeler arasında kaydırmaya başladı. Birçok bölgede, işgücü maliyetinin olağanüstü ölçüde düşük olduğu serbest bölgeler kuruldu.

Uluslararası sermaye, az gelişmiş ülkeleri bir borç batağına da sürükleyerek, sömürsünü yoğunlaştırdı. Ancak, borç anapara ve faiz ödemeleri gündeme geldiğinde, bunlarda aksama olmaması için, kamu harcamalarının kısılmasını, kamu işletmelerinin elden çıkarılarak gerekli ödemelerin zamanında yapılmasını istemeye başladı.

Az gelişmiş ülkelerin birçoğunda yaşanan bu süreç, sosyal devlet doğrultusundaki çabaların yok edilmesi ve kamu işletmelerinin elden çıkarılması kapsamındaki bir özelleştirmenin, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından istikrar programları içinde dayatılması sonucunu doğurdu.

Geniş kapsamlı bir özelleştirmenin de parçasını oluşturduğu bu gelişmeler, az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfı ile yerli ve uluslararası sermaye arasındaki çelişkilerin keskinleşmesi, işçi sınıfının kendiliğindenci sınıf hareketinin hızla gelişmesi sonucunu doğurdu ve doğuru-

2. Bu konularda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. ILO *World Labour Report, 1989*, Cenevre.

yor. Az gelişmiş ülkeler, ulusal kurtuluş hareketleriyle değil, işçi sınıfının gelişen mücadelesiyle dünya gündeminde yer almaya başlıyor.

Türkiye

Türkiye'de ise, sermayenin bugün özelleştirmeye çalıştığı kamu işletmeleri ve sosyal devlet anlayışı biraz daha farklı bir süreçten geçti.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ardından ve özellikle 1929 bunalımı sonrasında, Türkiye'de, uluslararası sermayenin dayattığı uluslararası işbölümünün dışında bir endüstrileşme çabası başladı. Bu endüstrileşme bazı yanlarıyla yerli sermayeyi, bazı yanlarıyla halkı, bazı yanlarıyla da doğrudan doğruya devleti güçlendirmeyi amaçlıyordu.

Kurulan bazı işletmelerin amacı, yerli sermaye için ucuz sanayi girdisi üretmek ve vasıflı işçi yetiştirmekti. Türkiye'de sermaye birikiminin ana kaynaklarından biri, kamu işletmelerinden maliyetinin altında fiyatlarla satın alınan girdilerle yapılan üretimden sağlanan kârlar veya kamu işletmelerinden çok ucuza kapatılan malların piyasaya yüksek fiyatla sürülmesinden elde edilen büyük kazançlardı. Ayrıca, kamu işletmeleri, gerek işbaşında eğitime, gerek çırak okullarıyla, özel teşebbüsün gereksinim duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesine büyük katkılarda bulundu.

Kurulan bazı işletmelerin amacı kumaş, sigara, çay ve şeker gibi halkın temel tüketim mallarını ucuz üretmek, halkı, "nefes aldığımız havayı bile bir meta haline" getirme niyetinde olan tüccarın elinden kurtarmaktı. Bu yolla, kâr amacıyla değil, halkın temel gereksinimlerinin karşılanması ve piyasa kurallarının dışında fiyatlandırılması amacıyla mal ve hizmet üretimine girildi. Bu kamu işletmelerinde çalışan ücretlilere, günün koşullarına göre oldukça iyi ücretler ödendi; özel sektördeki göre daha iyi çalışma koşulları sağlandı. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kamu eliyle yaygınlaştırılması da bu sürecin bir parçasıydı.

Bazı kamu işletmelerinin kurulmasının amacı ise, belirli stratejik alanlarda devletin hakimiyetinin sürdürülmesiydi. Silah, demir-çelik, kömür üretimi ile PTT hizmetleri alanında bu anlayış belirleyici oldu.

1946 ve özellikle 1950 sonrasında ise, siyasal partilerin kitle desteği sağlama çabasının bir parçası olarak, yatırımın verimliliği açısından fazla ince elenip sık dokunmadan, işletmeler kuruldu ve siyasal parti yandaşları buralarda istihdam edilmeye başlandı.

Genel olarak kamu kesiminde ve özel olarak kamu işletmelerindeki istihdam, sınıf çelişkilerini yumuşatan, işçi sınıfının bazı kesimlerini sınıfın bütünüünün mücadelesinden kopararak, kapitalist sistemle bütünleştirmeyi amaçlayan bir işlev de gördü.

Diğer taraftan, birçok yörede ilk kuşak işçiler, kamu işletmeleri sayesinde ortaya çıktı.

Kamu kesimi ve özellikle kamu işletmeleri, Türkiye'de işçi sınıfının ortaya çıkmasında ve önce kısa vadeli kesimsel çıkarlar etrafında örgütlenmesinde önemli ölçüde etkili oldu. Kamu kesimi işçileri, ayrıca, siyasal alandaki güçlerini ve etkilerini, sınıfın kendi çıkarları doğrultusundaki bağımsız siyasal hareketi etrafında olmasa bile, mevcut partilerin içinde kullanmasını da öğrenmeye başladılar.

12 Eylül darbesi öncesinde, kamu kesiminde memur statüsünde çalışan ücretlilerin önemli sorunları vardı. İşçi statüsünde çalışan ücretliler ise, genel ücret ve yan ödemeler düzeyi, yasaların uygulanması, işçi sağlığı ve işgüvenliği önlemleri, toplu iş sözleşmelerinde çalışma yaşamına ve işyerinde yönetime katılmaya ilişkin kapsamlı maddelerin yer alması açısından önemli haklar elde etmişlerdi.

12 Eylül darbesi, işgücünün yeniden üretim maliyetinin düşürülmesi açısından, öncelikle kamu kesimde etkili oldu.

Kamu kesiminde ücretlerin satın alma gücü hızla düşürüldü. Ücretlilerin sayısı azaltıldı. Sendikasılaştırma amacıyla "sözleşmeli personel" türü yeni istihdam biçimleri yaratıldı. İhtiyaç fazlası eratin kamu kesiminde çalıştırılmalarına ilişkin hukuksal düzenlemeler yapıldı.

Ayrıca, Anayasa'nın emrettiği "sosyal devlet" olma doğrultusundaki ufak adımlar bile hızla etkisiz kılınmaya çalışıldı. Kamu harcamaları içinde sosyal amaçlı harcamaların payı azaltıldı.

Ancak, işçi sınıfının 1989-1991 dönemi mücadelesinin başarıları, uluslararası sermayeyi, hızlı ve kapsamlı bir saldırıya zorladı.

DYP-SHP 2. Koalisyon Hükümeti Programı'nın belkemiğini kapsamlı bir özelleştirme oluşturmaktadır.

24 Ocak İstikrar Programı ilan edildiğinde, birçok sendikacı programın kendisi açısından getireceği sonuçları değerlendirememiş, istikrar programı karşısında ya susmuş, ya da bu programın olumsuz etkilerini çeşitli ilişkiler aracılığıyla silebileceğini sanmıştı.³

Günümüzde de benzer bir durum söz konusudur. Özelleştirme yalnızca KİT'lerin satışı değil, sosyal devlet doğrultusundaki tüm girişimlerin ortadan kaldırılması biçiminde gelişmektedir.

Özelleştirmenin bir biçimi, yoksulu korumaya yönelik her türlü subvansiyonun kaldırılmasıdır.

Özelleştirmenin bir biçimi taşeronlaşmadır.

Özelleştirmenin bir biçimi, kamu kesimindeki üretim kapasitesini atıl bırakmak, işleri müteahhitlere veya fabrikalara ihaleyle vermek veya gereksinimleri ithalatla karşılamaktır.

Kamu kesiminde rasyonel yatırımlar yapılmamakta özelleştirmenin zeminini hazırlanmaktadır.

Kamu kuruluşlarının birbirinden bağlantısız üretimde bulunması ve mal alımlarında özel sektörü tercih etmeleri de özelleştirmedir.

Devletin piyasada fiyat oluşumuna müdahaleyi tekelci sermayeye devretmesi de özelleştirmenin bir biçimidir.

Kamu işletmelerinde mal ve hizmet üretiminde, ana amacı kârını azaltmaktır olan bir patron gibi hareket edilmesi de özelleştirmedir.

Sosyal sigortaların yerini özel sigortaların, devletin parasız eğitiminin yerini devletin paralı eğitiminin veya tümüyle özel eğitimin alması da özelleştirmedir. Sosyal Sigortalar Kurumu sağlık tesislerine tazminatsız olarak el konulması ve bunların özel sektöre kiralanması da özelleştirmenin tehlikeli bir türüdür.

Devletin, çalışma yaşamına ilişkin asgari standartlar koymaktan ve bunları denetlemekten vazgeçmesi ve bu konularda, işverenlerin ifade ettiği biçimiyle, "esnekleşmesi" de, özelleştirmenin toplumsal alandaki biçimlerinden biridir.

KİT'lerin kârlılarının satılması, zarar edenlerin tasfiye edilmesi de, özelleştirmenin en fazla dikkat çeken biçimidir.

Sermayenin amacı, işgücünün yeniden üretiminin mayliyetini iyice düşürmek, bunun için de sendikasılaştırmaktır, sosyal devlet anlayışını ve bunun sınırlı uygulamasını ortadan kaldırmaktır.

Bu yaklaşımın sınıfsal özüne ve sermayenin propaganda amacıyla öne sürdüğü tezlerin dayanaksızlığına bu yazıda değinmeye gerek yoktur. Ele alınması gereken nokta, bu yeni saldırının, ülkemizde sınıflar arasındaki ilişki ve çelişkiler açısından yaratacağı sonuçtur.

3. Bu konuda örnekler için bkz. Y. Koç, *Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk-İş, 1980-1989*, Amaç Yay., İstanbul 1989, s. 19-24.

24 Ocak kararlarının açıklanmasından iki yıl, 12 Eylül darbesinden bir buçuk yıl sonra yayımlanan bir kitabımın son paragrafı şöyleydi:

"Bu ayrıntılı tablo, tüm olumsuzluklarına karşın, kanımca karamsarlık yaratmamalı. Tam tersine, işçi hareketinin kendi uzun dönemli öz çıkarları doğrultusundaki en geniş birliğinin sağlanmasında yaşanan son iki yılın büyük katkısı olacağına inanıyorum. İnsanlar ve toplumlar genellikle yaşayarak, deneyimlerin sıkıntılarında pişerek öğreniyor, gelişiyor. Türkiye'de ücretlerinden başka gelir kaynağı olmayan milyonlarca insanın ilk kez bu denli yaygın, kapsamlı ve büyük boyutta yaşadığı yoksullaşma, daha güzel günleri yaratabilmenin tek yolunun işçilerin kendi çıkarları için en geniş birliğini sağlamalarından geçtiğini öğretebiliyorsa, geleceğe ümitli bakabiliriz."⁴

Bugün sendikacılık hareketi, yeni bilinç sızramaları öncesinde sık sık görülen bir kararsızlık dönemi yaşıyor. İşçi sınıfı, kendiliğinden sınıf olmaktan, kendisi için sınıf olma sürecinde yeni adımlar atıyor.

Bir dönem amaç, toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla ekonomik kazanımlar elde etmektir. Ancak, bu mücadele verilirken, tek tek işyerlerindeki mücadelenin yetersizliği, sınıfın geniş kesimlerinin birlikte davranmasının zorunluluğu ve ekonomik ve siyasal mücadelenin bütünlüğü anlaşıldı. Özellikle 1989 ve 1991 eylemlerinde, siyasal iktidarın ve bazı durumlarda da sermayenin hedef alınması, önemli bir gelişimin ifadesiydi.

Sermaye, 1989-1991 döneminde işçi sınıfının ve sendikaların başarısına daha üst düzeyde bir saldırıyla yanıt verdi. Özelleştirme, uluslararası sermayenin politikasının bir parçasıdır. Ancak, bu karşı-saldırının önemli unsurlarından da biridir.

Özelleştirme ve taşeronluğa karşı, demokratik hak ve özgürlükler ve iş güvencesi için mücadele bir bütünlük oluşturmaya başladı. Sınıfın çeşitli kesimleri (kamu işçisi, özel sektör işçisi; memur, sözleşmeli personel ve işçi statüsündeki ücretliler; toplu sözleşme görüşmesi süren ve toplu sözleşmesi bağitlanmış işçiler), siyasal iktidarla bir bütünlük içinde karşı karşıya geldiler.

Sonuç

Uluslararası sermaye, dünya ölçeğinde sınıflararası dengeleri yeniden oluşturuyor. İşçi sınıfının, gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikal hareketin güçlendiği⁵, dünya da sosyalizm doğrultusunda ciddi girişimlerin etkili olduğu ve ulusal kurtuluş savaşlarının emperyalizme her gün yeni darbeler indirdiği dönemdeki gücü günümüzde yoktur. Sermaye, oyunun ku-

4. Y. Koç, *24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler, 1980-1982*, Yol-İş Fed. Yay., Ankara, Nisan 1982, s. 168.

5. 1970-1979 döneminde sendikali işçi sayısı hızla artarken, 1980-1989 döneminde sendikali işçi sayısında önemli azalmalar yaşanmıştır. Aşağıdaki çizelgede, OECD ülkelerindeki durum sunulmaktadır:

Sendikali Üye Sayısındaki Değişimi (%)	1970-1979	1980-1989
Ülke		
Belçika	28,1	(-) 9,1
Kanada	56,3	15,6
Danimarka	43,4	9,2
Fransa	(-) 4,9	(-) 41,6
Almanya	16,2	(-) 3,0
İtalya	53,7	(-) 18,6
Japonya	6,6	(-) 1,1
Hollanda	6,1	(-) 12,2
Norveç	38,4	11,0
İsveç	33,9	9,7
İngiltere	15,8	(-) 20,9
A.B.D	3,9	(-) 15,6

Kaynak: D. Gregory, I. Hethy, "Trade Union Policy", *On Business and Work*, ILO, Cenevre, 1993, s. 162

rallarını, yeni güç dengesine göre yeniden belirlemek istemektedir.

İşçi sınıfı, uzun süredir sermayenin böylesine kapsamlı ve yoğun bir saldırısıyla karşı karşıya kalmamıştır. Sermaye, işçi sınıfının kapitalizmin sınırları içinde elde ettiği tüm kazanımlara ve mevzilere yönelik bir saldırıyı sürdürmektedir.

İşçi sınıfının elindeki mücadele araçlarında ise bir dağınıklık söz konusudur. Soğuk Savaş ve sosyal refah devleti döneminin toplumsal mutabakatına dayalı sendikal yapılar yeni saldırı karşısında şaşkınlıktan yeni yeni kurtulmaktadır. Geçmişin öncüsü siyasal örgütlenmeleri de, giderek siyasallaşan ve kendiliğindenci mücadelesi gelişen sınıf tarafından sorgulanmaktadır.

Önümüzdeki dönemde, işçi sınıfının mücadelesinde bir siyasallaşma, sınıfın farklı kesimlerinin mücadelesinde bir bütünleşme ve işçi sınıfı ile sarmayedar sınıf arasındaki çelişkilerde bir keskinleşme yaşanacaktır. İşçi sınıfı tanımında geçmişten kalan hatalar düzeltilecektir.

Dünyada ve Türkiye'de işçi sınıfı, bu saldırıyı da, bir bilinç, deneyim ve örgütlülük sıçramasıyla açacaktır.